

Zitierhinweis

Putík, Daniel: review of: Stephen G. Gross, *Export Empire. German Soft Power in Southeastern Europe, 1890-1945*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015, in: *Český časopis historický*, 2016, 2, p. 505-508, DOI: 10.15463/rec.935269075

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Wollner, byla zřejmě nejen svou minulostí, ale také ideovým profilem charakteristická pro všechny výše uvedené organizace.⁵

Hahnová uzavřela svůj výběr textů facitem knihy Thobiasa Wegera *Národovský boj bez konce? Sudetoněmecké organizace 1945–1955*.⁶ Následuje Doslov, v němž autorka zajímavě evropsky kontextualizovala a démoničnosti zbavila německými, ale i českými autory tradičně proklínaný český nacionalismus, údajný strůjce (bezmála) všeho zla ve střední Evropě.⁷ Hahnová shrnula výsledky svého výzkumu historických stereotypů v moderních dějinách česko-německých vztahů do dvou tezí: „Za prvé se ukazuje, že německé obrazy českého národa nebyly výrazem etnicky podmíněných předpojatostí, a za druhé že většinu z nich nelze vnímat a interpretovat jako reakce na české počínání či jako výraz hledání uspokojujících forem česko-německého soužití v českých zemích. Germanofonné sebezahleděná tradice textů o Čechách a českých zemích byla primárně součástí tzv. německé otázky jako formování moderní německé národní identity a novodobého národního státu“ (s. 635).

Četba obsáhlého svazku nabízí nejen zajímavý výlet do jazykově „neoarchaického“, v mnohém varovně poučného světa rétoriky minulých dvou staletí, ale také kritikou připomínku místy až děsivé vitality politických a historických stereotypů (nejen) dávných a zdánlivě překonaných epoch.

Jiří Pešek

Stephen G. GROSS

Export Empire. German Soft Power in Southeastern Europe, 1890–1945

Cambridge, Cambridge University Press 2015, 384 s., ISBN 978-1-107-11225-4.

Stephen G. Gross, působící na katedře historie *New York University*, se ve své disertaci věnuje německému hospodářskému pronikání do jihovýchodní Evropy po roce 1918. Formou případových studií se zaměřuje především na Rumunsko a Jugoslávii – státy, jejichž vztah k Německu se mezi světovými válkami vyvinul od nedůvěry vůči poraženému agresorovi stíhanému hospodářskou nestabilitou až k víceméně dobrovolně zvolené ekonomické závislosti s dalekosáhlými politickými důsledky. Autora studie zajímá na jedné straně míra výhodnosti vzájemného obchodu pro Rumunsko a Jugoslávii, na straně druhé pak vliv obchodní výměny a německé rozvojové pomoci na prohlubování závislosti a exploatace

5 Přehled diskusí po vydání Schwartzovy knihy přináší recenze z pera Matthiase Webera in: Sehepunkte 15 (2015), Nr. 5, URL: <http://www.sehepunkte.de/2015/05/27172.html> (ověřeno 15. 5. 2015). Kontext projektu osvětluje recenze: Mathias Beer: Rezension zu: *Schwartz, Michael: Funktionäre mit Vergangenheit. Das Gründungspräsidium des Bundesverbands der Vertriebenen und das „Dritte Reich“*. München 2012, in: H-Soz-u-Kult, <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2013-2-093> (ověřeno 7. 5. 2013).

6 Tobias WEGER, *„Volkstumskampf“ ohne Ende? Sudetendeutsche Organisationen 1945–1955*, Frankfurt 2008.

7 K tomu srov. souběžně s recenzovanou publikací vydanou, taktéž rozsáhlou knihu: Eva HAHNOVÁ, *Dlouhé stíny předsudků. Německé a anglické stereotypy o Čechách v dějinách 20. století*, Praha 2015.

těchto evropských periferních států ve vztahu k Německu. V neposlední řadě autor posuzuje roli hospodářské a kulturní expanze na Balkán v celkové německé zahraničněpolitické strategii ve výmarské éře i za Třetí říše. Práce je založena především na studiu německých archivních pramenů, dobového tisku a sekundární literatury v německém jazyce; rumunské, srbské či chorvatské zdroje naopak v podstatě chybí.

V úvodu práce se autor věnuje kritice pramenů a konceptualizaci dvou základních pojmů, jimiž vysvětluje německou nevojenskou expanzi na jihovýchod Evropy – „neformálního impéria“ a „měkké síly“, založené na schopnosti ovlivňovat chování jiných vlastní přitažlivostí, nikoli formou nátlaku.

První část knihy se pod titulem „Německá moc za vilémovské říše a výmarské republiky“ věnuje genezi německé obchodní infrastruktury v Rumunsku a Jugoslávii v letech 1925–1933 na pozadí odkazu vilémovského imperialismu a politických koncepcí *Mitteleurop*y a Panevropy i nových směrů výmarské kulturní diplomacie.

Druhá část knihy, nazvaná „Nacistický imperialismus“, se v jednotlivých kapitolách zaměřuje na vývoj vzájemného obchodu Německa s Rumunskem a Jugoslávií, německé kulturní diplomacie s důrazem na akademickou výměnu a na německou rozvojovou pomoc v letech 1933–1939. Epilogem druhé části práce je kapitola věnovaná přeměně původního „neformálního“ impéria v důsledku německé vojenské expanze.

V centru Grossovy pozornosti jsou iniciativy soukromého sektoru, které Německu na Balkáně „razily cestu“ mnohem efektivněji než politika státních orgánů výmarské republiky i hitlerovské Říše. Autor analyzuje především činnost skupiny německých podnikatelů, akademiků, publicistů a ekonomů, kteří po porážce v první světové válce navázali na tradici vilémovského „liberálního imperialismu“ devadesátých let 19. století a usilovali o vybudování „neformálního“ hospodářského impéria. Prohlubování ekonomických vazeb s jihovýchodní Evropou v rámci kontinentální strategie bylo v Německu propagováno ještě před Hitlerovým nástupem k moci jako klíčová alternativa k depresi a protekcionismem postiženému globálnímu trhu. Gross poukazuje na paralelu mezi uvažováním německých hospodářských a politických elit a jejich britských protějšků, jejichž pozornost se ve stejném období z podobných důvodů zaměřila na rozvoj kolonií: Británie i Německo svými rozvojovými doktrínami podpíraly existující nerovné ekonomické vztahy mezi centrem a periferií, s jejíž industrializací v následujících desetiletích nepočítaly. Na rozdíl od britské koloniální moci muselo přitom Německo ve strategickém regionu jihovýchodní Evropy spoléhat na vliv v podobě „měkké síly“, k níž drželo klíč německé hospodářství a akademická sféra.

Po zotavení německé ekonomiky kolem poloviny dvacátých let začaly zejména saské průmyslové a akademické kruhy vytvářet na Balkáně síť kontaktů. Ty Německu pomohly prosadit se proti francouzské, rakouské a československé konkurenci a postupně získat faktický monopol v řadě klíčových hospodářských odvětví. Průkopnickou roli hrála v tomto ohledu kancelář lipského veletrhu otevřená roku 1926 v Bělehradě a rumunsko-německá obchodní komora, zřízená o čtyři roky později. Finanční podpora ze strany německého průmyslu umožnila též vybudování ústavů, jež se zaměřovaly na multidisciplinární výzkum regionu jihovýchodní Evropy (*Südostforschung*). Zaměření

Institutu pro hospodářský výzkum jižní a jihovýchodní Evropy, založeného roku 1928 v Lipsku, a *Mittleuropa-Institutu*, působícího od roku 1929 v Drážďanech, odpovídalo úsilí silně exportně založeného saského průmyslu o pronikání na Balkán. Mělo mu sloužit překonání jazykových a kulturních bariér: spektrum zájmu obou ústavů bylo výrazně širší než u téměř současně založeného *Südost-Institutu* v Mnichově, který se ve výzkumné činnosti věnoval především německým menšinám v jihovýchodní Evropě.

„Polykratický“ mocenský systém nacistického Německa umožnil německým hospodářským kruhům, aby až do prvních let války realizovaly vlastní vizi kulturní diplomacie, založenou na atraktivní nabídce špičkových technologií. „Vlajkovou loď“ představovala akademická výměna financovaná soukromým sektorem: v letech 1936–1939 umožnila vysoce ceněné studium v Německu stovkám kvalifikovaných stipendistů z balkánských zemí. Kulturní diplomacie společně s rozvojovou pomocí, realizovanou především průmyslovým svazem *Mittleuropäischer Wirtschaftstag* a zaměřenou na modernizaci zemědělského a těžebního sektoru v Jugoslávii i Rumunsku, měla slovy S. Grosse mezi elitami přijímajících zemí vést k přijetí společné „kosmologie“ s Německem, podle níž byl preferenční obchod se Třetí říší nejúčinnějším nástrojem k modernizaci místních ekonomik. Příklon bělehradských a bukurešťských vlád k Berlínu a odklon od Francie a Malé dohody byly i produktem tohoto působení německé „měkké“ síly.¹

Dramaticky narůstající dovoz surovin z balkánských zemí, s nimiž obchodní výměna probíhala převážně formou clearingu, přispěl podle autora podstatnou měrou ke znovuvyzbrojení Německa; to vedle zemědělských produktů z regionu dováželo mj. většinu spotřeby bauxitu (Jugoslávie roku 1938 dodala Německu 99,9 % své produkce této suroviny). Jak Gross konstatuje v závěrečné kapitole, posloužil region jihovýchodní Evropy – s výjimkou rumunského ropného sektoru, který se dostal pod převážnou německou kontrolu až v letech 1940/1941 – německému válečnému hospodářství více ve třicátých letech než za samotné války, kdy se místní ekonomiky dostaly pod více či méně přímou, brutální a neefektivní kontrolu Berlína.

Gross konkrétně dokládá, že ekonomické vztahy s Německem byly ve třicátých letech výhodné i pro samotné balkánské země: ty v tomto období na rozdíl od jiných světových primárních producentů nejen zvýšily svůj export, ale prodávaly své suroviny za vyšší ceny než v letech dvacátých. Nutno podotknout, že roku 1939 byl podíl Německa na zahraničním obchodě Rumunska či Jugoslávie nižší než v případě Bulharska, kde činil bezmála dvě třetiny, a Maďarska. Je škoda, že se autor nezaměřil na dvě posledně jmenované země ve větší míře.

Grossova práce představuje podnětný a čtivý příspěvek z neobvyklé perspektivy k důležitému tématu německých a evropských hospodářských dějin a problematizuje tradiční představy o předpokladech vzniku druhé světové války v Evropě. Pomineme-li řadu chyb v přepisu německých výrazů, je hlavním nedostatkem Grossovy studie absence rumunských a (ex)jugoslávských pramenů. Výčet statistických údajů o obchodní výměně

1 Z českých autorů se problematice nejpodrobněji věnoval Drahomír JANČÍK, *Třetí říše a rozklad Malé dohody. Hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936–1939*, Praha 1999.

nestačí k potvrzení teze o úspěchu německé „soft power“ v regionu – k tomu by byla nutná podrobnější analýza ekonomických, společenských a politických dopadů obchodu s Německem v meziválečném Rumunsku a Jugoslávii. Ta je však bez znalosti tamních jazyků těžko představitelná.

Daniel Putík

Anton HRUBOŇ – Katarína RISTVEYOVÁ

„Prinavrátene“ Komárno. Prehľad spoločensko-politického vývoja mesta v rokoch 1938–1945 s dôrazom na menšinovú otázku / Komárom „visszatért“.
Társadalmi-politikai helyzetkép a város életéről 1938–1945 között,
különös tekintettel a kisebbségi kérdésre

Krakov–Ružomberok, Spolok Slovákov v Poľsku – Historia nostra 2014, 128 s.,
ISBN 978-83-7490-697-5.

Autorská dvojica banskobystrických historikov sa podujala vyplniť medzeru v slovenskej historiografii pri výskume dejín juhoslovenského Komárna v období jeho príslušnosti k Maďarsku v rokoch 1938–1945. Zámerom autorov publikácie v slovenskom a maďarskom jazyku (bez uvedeného autorského podielu) nebolo podať komplexný prehľad dejín jedného z najvýznamnejších juhoslovenských (arbitrážnych) miest v danom období, ale svoj výskumný cieľ obmedzili na analýzu princípov fungovania mechanizmov mocensko-represívneho aparátu, prostredníctvom ktorých miestna štátna administratíva horthyovského Maďarska uskutočňovala rasovú a etnickú perzekúciu komárňanských minoritných komunít Slovákov, Židov a Rómov.

Autori sa sústredili „na základný prehľad spoločensko-politického vývoja s dôrazom na aspekty, ktoré sú zaujímavé i z hľadiska slovenských dejín“ (s. 6). Tento výrok však treba považovať za problematický, pretože čitateľovi vnucuje predstavu o tom, čo by malo byť predmetom záujmu slovenskej historiografie. V tejto súvislosti si možno položiť otázku, prečo bolo pre autorov z „národného“ hľadiska zaujímavé zaoberať sa komárňanskými Židmi, ak tí už v tomto období neboli slovenskí ani z teritoriálneho a už vôbec nie z etnického hľadiska. Tým sa dostávame k problému spochybniteľnej koncepcie celého diela, čo na druhej strane súvisí s nevyjasnenou koncepciou slovenských dejín ako takých. Dodnes zostáva otvorenou otázka koncepcie národnej historiografie: slovenské dejiny verzus dejiny Slovenska, resp. etnický princíp verzus teritoriálny. Tým prirodzene vzniká priestor pre „historiografické vákuum“, ktoré sa v úseku najnovších dejín dotýka predovšetkým komplexného spracovania dejín arbitrážneho územia, vrátane dejín Maďarov žijúcich na tomto území ako integrálnej zložky slovenskej spoločnosti. Obyvateľov identifikujúcich sa s maďarskou národnou ideou je podľa môjho názoru potrebné považovať za predmet slovenskej historiografie nielen z teritoriálneho hľadiska, ale aj spoločenského, pretože pred aj po období rokov 1938–1945 boli obyvateľmi národného teritória a tvorili súčasť slovenskej spoločnosti. Bolo by chybou, ak by slovenská historiografia považovala osudy týchto občanov za nezaujímavé len preto, že počas šiestich rokov patrili k inému štátnemu útvaru.

Iba prostredníctvom kritického spracovania dejín tejto rozhodujúcej národnej kolektivity južného Slovenska v tomto období bude možno pochopiť postavenie Maďarov

